

A Kalangya októberi számában felvet egyes irodalmi, művészeti kérdéseket is. Ezeknek a művészeti kérdéseknek felvetői Kisbéry János, Reményi József és Herceg János. Mindezeknek az íróknak, főleg pedig Kisbéry Jánosnak, akinek hozzászólásához akarunk leginkább hozzászólni, — igazuk van! De egyúttal ez uraknak *nincs igazuk!* Igazuk is van és még sincs igazuk. Persze a magyar írók és esztéták nemcsak, hogy nem ismerik a dialektika törvényeit, amelyek egy-egy tantételt egyszerre igaznak és nem igaznak is minősíthetnek, de nem ismerik a legalaposabb tudományos felkészültségű magyar esztétákat sem, mert ha ismernék őket, úgy nem eshetnének azokba a tévedésekbe, melyekbe beleestek. Például ki tagadhatná Jászi Oszkárnak, vagy Lukács Györgynek tudását, hatalmas esztétikai felkészültségét? Jászi Oszkár Művészet és erkölése jóval a háború előtt jelent meg és ma már ritka ember emlékezik a műre. Lukács György viszont egy új, tudományos esztétika mai modern megalapítója és műveit minden nyelvre lefordítják. Pedig nagyon valószínű, hogy Lukács György, aki a Jászi generációjához tartozik, sokat köszönhetett Jászi tudásának és eszméinek is. De ha jugoszláviai keretekben akarunk mozogni, úgy egészen más a véleménye a kérdésekről a tudományos esztétika balkáni képviselőiánél Pavlov Tódor tanárnak is. Pavlov viszont Lukács tanítványa. Így azután adódik egy olyan eset, hogy a jugoszláv közönség ismeri a magyar Lukács Györgyöt és tanait, viszont a jugoszláviai magyar írók még nem ismerkedtek meg sem Lukács, sem Jászi esztétikai tanaival.

Mennyiben van tehát igazuk a Kalangya esztétáinak?!

Kisbérynek igaza van, amikor azt mondja, hogy „Az irodalom ugyanis művészet, a maga szuverén és exterritoriális házi törvényeivel . . .” vagy, amikor így folytatja: „Nincs kommunista művészet, aminthogy nincs burzsoa művészet sem. Csak művészet van.” Persze ugyanakkor, amikor igaza van Kisbérynek, egyúttal nincs igaza Kisbérynek. Nemesak annyiban, hogy pl. nincs tisztában az egyes fogalmakkal, műkifejezésekkel, mert például ő a burzsoa fogalmával ellentétbe nem a proletárt, de a kommunistát teszi, amiből az következne, hogy minden proletár egyúttal kommunista is, holott egészen bizonyos, hogy ezt ő maga sem akarja állítani és az is következne, hogy a burzsoázia is teljesen egységes, ami persze szintén nem áll. Mi például amint el tudjuk képzelni a proletár fasisztát, épen úgy el tudjuk képzelni a burzsoa baloldalt is. (Maga Engels gyáros volt, az anarchista Kropotkin pedig herceg és földbirtokos stb.) De nemcsak a fogalomzavar miatt nincs igaza Kisbérynek. Nincs igaza azért sem, mert ő a szuverén és exterritoriális művészeti házitörvényeket túlmereven fogja fel — és ez a lényeges — holott, habár a művészetnek igenis, megvannak a maga, külön, saját speciális törvényei, ezek a törvények nem állandóak, nem stabilak, de dinamikusak, dialektikusak és nem-művészi, de társadalmi és szellemi törvényekkel állandó kölcsönhatás viszonyában állanak.

Vannak a művészetnek saját külön, csak rá-vonatkozó törvényei, de ezek a törvények nem függetlenek a többi társadalmi jelenségek törvényeitől, hanem ezek hatása alatt állanak ugyanakkor, amikor ők maguk is hatnak a többi törvényekre.

És hogy Kisbéry csakugyan ilyen téves elszigeteltségben látja a művészet külön törvényeit, kiviláglik rögtön a továbbiakból. Mert így folytatja a fenti gondolatsort: „A művészet lényege és értéke épen az a függetlenség, amellyel felette áll minden kommunista vagy burzsoa (újból ugyanaz a fogalomzavar) eszmei célkitűzésnek . . . Művészi alkotásról nem is állapítható meg, hogy alkotója mily beállítottságú, s amennyiben mégis, amennyiben az illető mű — nem művészi alkotás . . . Az írónak nincs pártállása . . . A művészet nem lehet alárendeltje más céloknak, nem lehet eszköz, mert a *művészet célja önmaga* . . .” Vagy még világosabban: „A művészi megnyilatkozás belső értéke független attól, hogy pl. egy kép a milói Vénuszt ábrázolja-e, vagy a Megváltót a kereszten, vagy egy virágvázát . . . s ha valakinek eszébe jutna írásaiba propaganda célkitűzéseket belevinni, ez ellen nekünk elsősorban művészi szempontból lenne kifogásunk s az írást visszautasítanánk, mert nem művészet...”

Ez utolsó sorokkal teljesen egyetértünk Kisbéryvel. Ha valaki propaganda célkitűzést visz írásaiba, ha akartan tendenciózus valaki írásaiban, úgy az a valaki nem művész és írása nem művészi írás. Kisbéry állítása tehát újból igaz — és újból nem igaz! Hiszen nem is arról van szó, hogy az író *beleviszi* írásaiba a *tendenciát*, hogy magyaráz, hozzáfűz, hogy ő maga mint író szólal meg és a saját véleményét adja, mert az az író, aki ezt teszi, az csakugyan nem művész, nem alkalmazkodik a művészet külön „házitörvényeihez” és írása propagandamű lesz, de nem művészet.

És mégis! A művészi írás sohasem volt és sohasem lehet l'art pour l'art írás. A művészet célja sohasem önmaga! A tárgykört itt nem bántjuk. Ámbár lehetne épen ahhoz is hozzászólni, hogy mindegy, hogy valaki a Megváltót festi-e, vagy a mai életet teszi a tárgyává, vagy esetleg egy virágváza köti le annyira, hogy ezt „művészi” szemlélet tárgyává teszi, hiszen a művész mindenkor az igazságot keresi, az igazságot szuggeralja közönségének, persze a művészi megélés és ábrázolás eszközeivel, vagyis élményeken át, míg a tudomány, amely szintén az igazságot mutatja, ezt nem művészi, de tudományos eszközökkel teszi. Szintén a valóságot adja, de más-ként, nem személyes élményként, de elvontan, általánosan. Hogy azután a virágváza, amely feltétlenül szintén valóság, annyira *lényeges valóság-e*, hogy belső, *művészi élményévé* válhat úgy a művészetnek, mint a közönségnek, ebben egyelőre, kissé még kételkedünk.

De hagyjuk most a tárgykört a *mit* kérdéséről térjünk át inkább *hogyan* kérdésére. A forma kérdésére. A formát persze nem lehet a tartalomtól, tárgykörtől elvontan, elszigetelve tárgyalni. Nincs külön forma és nincs külön tartalom. A tartalom megszabja a formát, megvannak a formának a maga tárgyi, a maga objektív feltételei. Minden tartalomnak megvan a maga formája, amelyben önként jelentkeznek, amelybe formálódik, amint hogy a folyó víz is megalkotja a maga formáját, maga medrét. Persze ezzel nem azt akarjuk mon-

dani, hogy a forma nem függ egyúttal szubjektív, egyéni hatókoktól is, nem függvénye egyúttal azoknak is. Az író tehetsége, felfogása, nevelése, írói iránya szintén kihat a formára. De hiszen a tartalom: a tárgyilagossá, objektív külvilág, már az író egyéni megélésén, élményén: tehetségén átszűrve ömlik formába. Itt persze nem szabad újból figyelmen kívül hagyni, hogy az író egyénisége szintén nem csupán önmagának terméke, sőt elsősorban nem egyéni mivoltának, de a ráható társadalomnak terméke. Így akár a művészi alkotásban, magában az írói egyéniségben is már tárgyi, objektív, társadalmi valóság alakul egyéni formába. Ezek után pedig csakugyan tudományellenes volna azt mondani, hogy a művészetnek törvényei teljesen exterritoriális „házitörvények”. Annak dacára; hogy igenis külön, speciális törvények azok, egyáltalán nem azonosak, sem a társadalom, sem a más szellemi területekre vonatkozó ideológiai törvényekkel. Hiszen minden művészi munka csakugyan az objektív valóság egyéni képe. De itt az egyéni kép mellől nem szabad kifejeznie az objektív valóság fogalmát sem! Mert ha összetévesztjük a fogalmakat és ha a tárgyi valóságtól elvonatkozunk, akkor a szubjektív, egyéni, élményszerű szerepköre túlnő a valóságon és egyéni helyett egyénieskedőt, szubjektív helyett szubjektivizmust nyerünk és eljutunk a tiszta formalizmusba, abba a formába, amely különül a tartalomtól, a tényleges valóságtól, eljutunk az izmusokhoz: a nem-művészethez! A dekadens l'art pour l'arthoz!

Pedig ide jutott el Kisbéry külön, saját, egyénieskedő esztétizálásában, amikor letért a tudományos esztétika útjáról.

Persze ez ilyen egyénieskedésnek, eredetieskedésnek is megvan a maga tárgyi, objektív, társadalmi feltételei. Azok a „művészek” jutnak el ide, akik futnak a valóság elé, a valóság megismerése előtt, mert ez a valóság az ő részükre nem sok jóval bíztat. Lemenő, hanyatló társadalmak és társadalmi rétegek azok, amelyek ilyen „művészetben” élveznek és az ő „művészeik” azok, akik ilyen „művészettel” szolgálnak közönségüknek. Ezzel nem akarjuk semmiestre sem azt mondani, hogy e művészek tudatosan szállítják az ily műveket, sőt ellenkezőleg a legtöbb esetben hisznek művészetükben.

És így jutottunk el körúton újból vissza a tendencia kérdéséhez. Aki a valóságot adja a valóság tárgyi és egyéni élményszerű feltételeiből önként következő formában: az nem tendenciózus, az nem üz propagandát. És mégsem ad önmagáért való művészetet, nem ad l'art pour l'art-t. A szubjektivistá, artista művész ellenkezőleg, éppen azért, hogy fut a valóság elé — tendenciát ad: a megfutamodás, szemlecsukás, multba vagy mellékvágányokra térés tendenciáját! A misztika: a szerelmi vagy vérségi misztika pl. tendenciózus! Ha önkéntelen. ha nem-akart tendencia is ez! A valóságot magyarázó művészet, a „leíró” (és nem mesélő, elbeszélő) művészet, a hozzáfűző; író-t megszólaltató írásmű szintén tendenciózus, de mert nem élményszerű, nem szubjektíven adja az objektív valóságot, nem is tartozik a művészet fogalma alá.

És mégis! Lehet-e azt mondani, hogy a valóság szubjektív, élményszerű, tehát művészi, adása teljesen elvonatkozik az élettől és teljesen tendenciamentes, önmagáért való: l'art pour l'art?! Semmi-

csetre sem! Az író nem kell, hogy megszólaljon, beszél helyette eleget műve! Ha a valóságot adja, a mesét adja, a történést adja és ezt a történést nem elkendőzötten adja, de a maga meztelen valóságában, úgy ahogy nyitott szemű művészember meg kell élje az életet, a valóságot, úgy, — annak dacára, hogy az író nem szólalt meg, nem adott tendenciát, — az olvasó lelkében mégis ki fog alakulni bizonyos vélemény, bizonyos kritika, bizonyos állásfoglalás az átélt történéssel, átélt jellemekkel szemben! Az író nem ad tendenciát, a mű azonban mégis ad állásfoglalást! Nem a könyv lapjain, de az olvasó lelkében!

Ezek után azt hisszük felesleges arról beszélni, van-e az írónak állásfoglalása, vagy nincs. Előfordul, hogy nincs és mégis teremt állásfoglalást az olvasó lelkében, előfordul, hogy van, ugyanaz, mint amelyet felkeltett az olvasóban. (A harmadik esetet, hogy t. i. mást kelt fel az olvasóban, mint akarná, nem tárgyaljuk, mert semmiesetre a művész, a tehetség eseté) Példaképen vegyük a múlt század realistáit, Balsacot, Flaubert-t, stb. Balsac nem akart állást foglalni. Ha állást foglalt volna a reakció, a lovagok, a szerzetesek mellett foglalt volna állást, mert ezek híve volt magánéletében. De művészi valóságlátása sokkal erősebb volt benne politikai pártállásánál: meglátta rétegeknek visszásságait és mert mint művész nem tudott hazudni, nem tudott fehérre festeni ott, ahol feketét látott, azért olvasói lelkében — a hű valóságábrázolás — a középkor erőivel szembeni állásfoglalást szuggerált!

L. P.

★

A SZTALIN JUBILEUM

Az új „öntudatos“ sztaribecseji „Magyar Élet“ legutóbbi számában mintegy másfél esztendő óta, így emlékeznek meg Sztalin hatvanadik születésnapjáról:

„Pár szó a Sztalin-jubileumhoz. — A világsajtó és az éter hullámai napokig visszhangzottak Sztalin Vesszárijonovics József szovjet-orosz diktátor nevével. Sztalin jubileált. Hatvanéves immár s ez ünnepi alkalomból elhatározták, hogy a szovjet államnagyságok és félístenek pantheonjában Sztalin „A szocializmus hőse“ néven nyer örök beiktatást.

Érdekes néhány adatot kiragadni „a szocializmus hőse“ életrajzából. Sztalin eredeti neve **Dzsugásvili** volt, később „Zozo“, majd „Koba“ és végül „Sztalin“. Mint georgiai származású görögkeleti kispapot, szélsőséges, rendbontó üzelmel miatt 1898-ban kizárták a tifliszi szemináriumából.

Szibériába száműzték (1903), de

viasszaszökött s a burlákok lázadását szította Déloroszországban. Még négy ízben száműzték, de mindig viasszaszökött s megszervezte a bakui, szentpétervári véres lázadásokat. 1913-ban a legsúlyosabb száműzetésbe küldték az Északi Jegestenger egyik szigetére, ahonnan csak az 1917 februári forradalom hozta vissza. Kommunista pártlapot szerkesztett és Lenin jobb keze lett, akitől a Sztalin „Acél“ nevet is kapta. Népbiztos, majd a koronatanács egyik rettegett vezére lett s a Szovjetunio központi bizottságának főtitkára (1920). **Lenin később már félt a vad Sztalintól** s utódául inkább Troczkijt kívánta tenni, de Sztalin úgy Troczkijt, mint Kamenjev, Bucharin, Tukacsevszkijt és Zinovjev könyörtelen féltreolásával szovjetdiktátorrá verekedte föl magát (1925). Célja: a szovjetrendszer a világforradalmak érdekében megizmosítani s ezáltal — a külföld előtt titkolt, sőt letagadott